

Durmuş Hocaođlu

“Batı ve Batı” veya “Batı’nın İki Veçhesi”

Gelecek., Yıl: 1., Sayı: 03., 16.02.2001-22.02.2001., s.10

Durmuş Hocaođlu, *Gelecek* Yazıları Sıra No: 03

Künye:

• Hocaođlu, Durmuş., ““Batı ve Batı” veya “Batı’nın İki Veçhesi””, *Gelecek.*, Yıl: 1., Sayı: 03., 16.02.2001-22.02.2001., s.10

Öncelikle Őu husûsu tam ve kat’î bir açık yüreklilik, ihlâs ve samîmiyet ile kabûl etmek mecbûriyetindeyiz: **Batı, Batıllık, Batılaşma**, bütün Türk ve İslâm tarihinin karşı-karşıya bulunduğu en büyük, en zorlu, en ağır ve halli en ziyâde müşkil, kelimenin tam mânasıyla kronikleşmiş problemidir ki bu bütün bu problemler cümlesinin tek bir isimle adlandırılabilceği kanâatindeyim: **“Batı Problemi”**.

Nasıl ki, Biz bugün unutmuş olsak bile — ki entellektüel ve içtimâî hâfızamızın ne mertebede zayıf olduğu erbâbınca mâlûmdur — **“Doğu Problemi”** (Question d’Orient, Eastern Question; veya bizim literatürümüzdeki formatıyla Şark Meselesi) adıyla gayet net ve vâzih bir şekilde ifâde edilen bir problem Batı dünyasının siyâsî ve kültürel literatüründe mevcut olmuşsa ve hattâ bugün dahi, eskisi gibi açıkça ve alenen telâffuz edilmemekle berâber, muhtelif şekillerde de olsa mevcut olmaya devam etmekte ise, Bizim dünyamızın da böyle bir problemi uzun bir zamandan beri mevcuttur; Bizim, yâni, umûmen İslâm-Şark’ın, ama en ağır ve en tahrîb edici bir sûrette Biz Türklerin! Batı Problemi, biraz daha açacak olursak, aslında Batı-hârici bütün cemiyetlere âit âlem-şumûl bir problemidir; istisnâsız bütün Batı-hârici cemiyetlerin, bütün Batı-hârici milletlerin, devletlerin, dinlerin, dillerin, kültürlerin ve medeniyetlerin! Ancak, bu problem, mükerreren tebârüz ettirmek isterim ki, en büyük şiddetini herkesten, her devlet ve cemiyetten ve her kültür ve medeniyetten daha ziyâde, en ziyâde ve — ‘âzâmî’ kelimesinin ‘en’ süperlatifini mündemiç olduğunu bile-bile, yürek yangınımı ifâde edebilmek maksadına mâtûfen double süperlatif yapmak kastıyla ‘en âzâmî’ gibi gayri nizâmî bir ibâre kullanarak söyleyeyim — “en âzâmî” tesir ve nüfûzunu Bizim, yâni Biz Türklerin üzerinde göstermiştir.

Fakat bu probleminden daha büyüğü, daha ağır, daha beteri de var: **“Batı Problemi’ni Anlayamama Problemi”**: En az iki asrı mütecâviz bir müddetten beri iliklerimize kadar işleyen bir virüs gibi bütün varlığımızı, bütün var-oluş sâhalarımızı kuşatmasına rağmen, hâlâ hallinde ciddî bir mesâfe alınamamış bulunan ve dahi, halledilebilmek bir yana, daha da ağırlaşan, daha da kronikleşen, git-gide çözülmez bir kördüğüm hâline dönüşen en büyük, en baş-belâsı problemimizi anlayama problemi.

Nedir bu karabasan gibi üstümüze çöken bu problem, dersiniz, kısaca arzitmeye çalışayım.

Batı Problemi, birbiriyle yakından bağlantılı iki ana kısma taksîm edilebilir.

Batı Problemi'nin birinci veçhesi, ilk nazarda hemen göze çarpan, canımızı yakan veçhesi olup, Batı'nın iktisâdî, kültürel, askerî bakımdan çok üstün olan gücü ve seviyesidir. Batı, yâni, öncelikle Avrupa ve sonra da Amerika, en az iki asırdan beri Dünya'nın patronu mevkiinde bulunmaktadır, her bakımdan ve her hususta. Batı, onaltıncı asırdan beri mütemâdiyen ilerlemekte, mütemâdiyen büyümekte, güçlenmektedir; vâkıa Avrupa geçen asrın ortalarına kadar sâhip bulunduğu seviyenin hayli altına inmiştir, ama Batı, topyekûn olarak, seviye kaybetmek bir yana daha da yükseklere terfî etmiştir. İlk önceleri, Doğu'nun — ki bu Doğu hassaten Osmanlı'dır — büyüklüğü yanında bu büyüme gözden kaçmıştır; ama zamanla, Doğu'nun çökmesine paralel olarak çok daha belirgin ve çok daha göze batar bir hâle gelmiştir, fakat o zaman da bu yükselişin sırrını çözemeyen Batı-dışı her toplum gibi Müslüman-Doğu ve Türkiye de mutlak bir krize girmiştir. Bizim, içine yuvarlanmış olduğumuz ve bir türlü çıkmaya muvaffak olamadığımız derin bir çukuru andıran hâlâ devam etmekte olan bu kronik kriz, budur: Türkiye, bir süper güç olmaktan “sıradanlık” seviyesine tenzîl olmuştur; fakat bu, krizimizin sâdece bir kısmıdır ve aslı daha da derindir: Medeniyetimiz, kültürümüz tahrîb olmuş, kişiliğimiz parçalanmıştır. Edward Said'in de belirttiği gibi, Batı, Doğu'yu sâdece mağlûb etmemiş fakat O'nun kültürünü de tahrîbetmiştir.

Aslında Doğu'nun çökmediğini, asıl vâkıanın Batı'nın yükselmesinden ibâret olduğunu ileri süren merhum üstad Cemil Meriç, Batı'nın bu serüvenini ve Tarih çapındaki fevkalâde mühim muvaffakiyetini şu dramatik ifâdelerle dile getirmektedir: [*Bir Facianın Hikayesi.*, “Batı Olayı - İhtişamlı Bir Tulû”, Umran Yayınları., İstanbul., Haziran 1981., s.71-73]

“XIX, yüzyılda Avrupa erişilmez bir üstünlük kazandı, hem de birdenbire... Ve dünya üzerinde hemen hemen mutlak hâkimiyet kurdu. Cihan'ın en uzak bölgelerine âid de olsa, her mühim mesele, Avrupa hariciyeleri arasındaki tartışmalarla karara bağlanıyordu. İtibara şâyân olan, yalnız “düvel-i muazzama”nın menfaatleri idi. Bir kelime ile, dünyanın mukadderatı — hem topyekûn hem de ufak ayrıntılarıyla — Avrupanın savaş meydanlarında çözümleniyordu. “Avrupa Konseri” denilen beş veya altı Avrupa devleti öylesine güçlü idi ki, terazinin bir kefesine onlar konsa, öbür kefeye de dünyanın geri kalan ülkeleri yığılsa, ikinci kefe tüy kadar hafif kalırdı.

Avrupa bu hâkimiyeti nasıl sağladı? “Batı Olayı” ismini vereceğim bir mucize ile. Batı olayı, üçyüzyıl kuluçka hayatı yaşadıkdan sonra, XIX. asırda patlayıverdi. Bu olayın temelinde rasyonalizm ve ilim vardı: XVII. asırda kekeleyen, XVIII'de konuşmaya başlayan, XIX'da haykıran ilim. Ama kimseyi şaşırta madı bu ihtişamlı tulû, bekleniyordu sanki. Yine de izaha çalışan aydınlar çıktı; kimi ırkların üstünlüğü dedi, kimi Yunan ve Latin medeniyetlerinin uzantısı, Hristiyanlığın etkisi, diyenler de oldu, kavimlerin ilerleme kabiliyeti, diyenler de. Hiçbiri tatminkâr değildi bu izahların. Başkalarına göre, bütün muvazeneleri altüst eden bu zuhur, Avrupanın uyanışı olarak değil, dünyanın diğer kısımlarının — bilhassa Avrupa dışındaki en büyük imparatorlukları kurmuş olan Asyanın — inhitatı olarak vasıflandırılmalıydı. Fernand Grenard, “Asya'nın Çöküşü” adlı kitabında, şa'şaalrı XVIII. asırda hâlâ devam eden büyük Asya İmparatorluklarından söz eder: Mançular Çin'i, Safevîler İran'ı, Büyük Moğolun Hind'i, Osmanlı Türkiyesi... Bir zamanlar dünyaya dehşet saçan ve düne kadar güçlü olan bu ülkeler nasıl oldu da birdenbire siliniverdi diye şaşar. Bu çöküşü iç sebeplerle izaha çalışır. Bizce yanlış. **Asyanın çöküşü diye bir mesele yok. Avrupanın uyanışı diye bir harika var: Batı olayı, Güneş ufukta belirince yıldızlar söndü, o kadar.** Asya imparatorluklarının izmihlali yönetici sınıfların ve hânedanların yozlaşması gibi sebeplere bağlanamaz. Batı olayı birdenbire ortaya çıkmasa, Asya devletleri daha asırlarca siyasî hayatlarını sürdürür; Asya, inhitatının farkına bile varmazdı.

Filhakika, Avrupa'nın yayılması korkunç oldu: bütün Afrika'yı, Okyanusya'yı, Güney Asya'nın tümünü ele geçirdi Avrupa. Haritaya bir göz atın, Fransa'nın, İngiltere'nin, Hollanda'nın, Belçika'nın, Almanya'nın sömürgeleştirdiği uçsuz bucaksız topraklar görürsünüz.”

Batı Problemi'nin ikinci veçhesi ise, birincisindekinden çok daha zorlukla farkedilebilen, ama bu problemin aslını, kökünü oluşturan asıl veçhesidir. Kökü çok derinlerde olan bu asıl yan, meselenin bu şah damarı anlaşılmadığı müddetçe, Batı Problemi çözülebilmek bir yana, bugüne kadar geçen uzun müddet zarfında tarihî tecrübenin de bedâhat mertebesinde bir kat'iyetle isbat ettiği üzere, daha da ağırlaşmaktadır ki, o da kısaca şudur: Batı, “Modernite”nin kurucusudur, mûcididir; fakat sâdece bu kadarlık değildir: Modernite'nin, aynı zamanda, en iyi icrâcısıdır. Amma velâkin, bu kadar dahi değildir, daha fazlası olmanın da yolundadır: Batı, Tarih'in şu âna kadarki seyrinden istihraç edebildiği kadarıyla, ihtimâl-i gaalibe ile, işbu Cârî Modernite'yi aşacak yeni modernitenin de kurucusu, mûcidi ve en iyi icrâcısı olacaktır. Bahse mevzû bu “Yeni”nin adı her ne olursa olsun — ister Hiper-Modernite densin, ister Post-Modernite, isterse Anti-Modernite densin; O dâima yeni bir modernite olacaktır. Elbette Tarih determine edilemez; elbette Historisizm yanlıştır; ama dostlar, korkum ve endişem odur ki olacak olan, olabilmesi mümkün olanların arasında ihtimâl nisbeti en yüksek olan, bundan ibârettir.

Eğer bu tahmîn tahakkuk edecek olursa, bu, Fukuyama'nın tezinin tasdîki demek olacaktır: Tarih'in Sonu, İnsanlığın son durağı, Batı'dır!

Şu hâlde asıl mesele, Modernite'dir, daha doğrusu Batı tarafından te'sis edilen ve el'ân cârî olan, alternatifsiz tek modernite olan Batı Modernitesi'dir.

İmdi, Modernite, bütün dünyaya hükmeden tek modernite olan Batı Modernitesi, özü itibâriyle, Dünya'nın, daha öncekilerin hiçbirisine benzemeyen yep-yeni bir tarzda inşâ edilmesidir. Yâni: Batı, yeni bir dünya, veya daha vurgulu ifâdesiyle bir Yeni Dünya inşâ etmiştir. İşte, alternatifli olmayan bu “**Yeni-Dünya**”dır.

Yeni-Dünya, veya Modernite, veya Batı Modernitesi ise, çok muhtasaran ifâde edildikte, asıl olarak, Zihniyet'in ve bunun netîcesi olmak üzere, İnsan-Eşya ve İnsan-İnsan münâsebetlerinin yeniden ve radikal bir tarzda değiştirilmesi, yeniden formatlanmasıdır. Önce Orta-Çağlar'ın sonuna doğru Skolastik dönem içerisinde filizlenmeye başlayan, Rönesans ve Reformasyon ile boy atan, gelişen Batı çiçeği, 17nci asırdan itibaren git-gide ve bilâ fâsıla büyümeye devam etti; 18nci asırda gövedesi iyice kalınlaşarak kırılmaz-bükülmez bir ağaca dönüşmeye başladı; bu tahavvül, 19ncü asırda kat'î netîcesini almaya doğru yöneldi ve 20nci asırda gölgesi her yanı kaplayan, dalları her yere uzanan, gölgesinde ot bitirmeyen, ürkütücü dercede heybetli, balta-kesmez bir dev oldu. 15nci asr-ı milâdîde korkak ve çekingen bir fisılta gibi çıkan Batı'nın sesi zaman içerisinde bir çığlığa, bir haykırıya ve bilâhare 20nci asırda ise kelimenin tam ve kat'î anlamıyla bir kükremeye, bir gök gürültüsüne münkalib oldu.

Batı'nın, Bizim bugün dahi, evet, aradan geçen asırlara rağmen, en büyük zarara dûçâr olan Biz olmamıza rağmen, bugün dahi hâlâ fehm ve idrâk edemediğimiz bu mûcizevî başarı, Batı'nın kendi şartlarından neş'et eden tarihî istihâlesinin hâsıl ettiği büyük zihniyet devriminde aranmalıdır: Akıl'a vurulan bütün prangaları kırmaya yönelen, nazar-ı dikkatini Bu-Dünya'ya yönelten, Bilgi'yi, Dünya'yı keşfeden bu zihniyet, İnsan ile Eşya arasında, o güne dek hiçbir toplumda, hiçbir kültür ve medeniyet havzasında te'sis edilemeyen, edilmesi de düşünülmeyen; yep-yeni, benzeri ve alternatifli olmayan, tamâmiyle bir ibdâ ve ihtirâ mahsûlü olan ve **Bilgi ile Dünya'ya hâkim olmak** olarak hulâsa edilebilecek bir nizam kurmaya muvaffak oldu: “**Sanâyi Nizâmı!**”

Bu nizam, tam ve mutlak mânâda bir modernitedir; o sebeple de... bütün dünya, ne yapsa ve ne yana gitse, Batı tarafından te'sis edilen bu tek ve biricik modernite ile karşı-karşıya kalmak; diğer bir deyişle, Batı'nın kurmuş olduğu ve sâhipliğini elinde tuttuğu yeni bir dünya nizamında, bir Yeni-Dünya'da yaşamak gibi kaçınılmaz bir âkıbete dûçâr olmuştur. Yâni: Bir Yeni-Dünya kurulmuştur; bu dünya bizim eserimiz değildir; ama istesek de istemesek de, kerhen veya tav'an, içinde yaşamak mecbûriyetinde olduğumuz dünya budur.

İşte, Batı Problemi'nin aslı-faslı bundan ibâettir.

İmdi; şâyet bu modernite Batı'da değil de Doğu'da çıkmış olsa idi, Batı'nın değil Doğu'nun eseri olsa idi, benzer bir problem, bütün dünya tarafından tersten ve "Doğu Problemi"yaşanırdı ve o zaman da oturup bu satırları, Batı'nın te'sis etmiş olduğu bir Yeni-Dünya'da ne yapacağını, yâni Batı Problemi'ni nasıl çözmek gerektiğini düşünen Doğu'lu bir Türk değil de, Doğu'nun te'sis etmiş olduğu bir Yeni-Dünya'da ne yapacağını, yâni Doğu Problemi'ni nasıl çözmek gerektiğini düşünen bir Batı'lı kaleme almak mecbûriyetinde kalırdı.

Batı Problemi'nin işbu ikinci veçhesinin belki de en kötü, en kahrolası yanı ise bu noktada kristalize olmaktadır: Öyle bir problemle karşı-karşıya bulunmaktayız ki, Batı Problemi'ni aşmak için tek çâre — bu kontekst çerçevesinde kullandığımız mânâsıyla — "Batılılaşma" olmaktadır; veya, aynı problemin diğer veçhesindeki mânâsıyla karıştırılmaması için kullanmayı tercîh ettiğim formatıyla "**Garplılaşma**"!

